

УДК 378.147

Болтянський Б.В., к.т.н., доцент

Болтянська Л.О., к.е.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

ВИКОРИСТАННЯ АКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. У зв'язку з реформуванням вищої освіти підготовка фахівців для всіх галузей народного господарства вимагає корінної зміни стратегії та тактики навчання у вищому навчальному закладі. Акценти при викладанні навчальних дисциплін переносяться на використання активних методів навчання, які активізують самостійність думок студентів, залучають їх до роботи з великими обсягами інформації, створюють атмосферу порозуміння та співпереживання, роблять студентів справжніми суб'єктами навчання.

Ключові слова: активні методи навчання, класифікація активних методів навчання, практичне застосування активних методів навчання.

Постановка проблеми. Зміни, що відбуваються в українському суспільстві, впливають і на систему освіти. Модернізація системи вищої освіти потребує якісної зміни методики навчання студентів: впровадження прогресивних форм викладання дисциплін, урізноманітнення форм та методів навчального процесу, використання сучасних інтерактивних технологій навчання та ін.

Конкурентоспроможність випускників вузів на ринку праці значною мірою залежить від того, наскільки вони опанували сучасні економічні та технічні знання, а також від їх вміння мислити та приймати правильне рішення в конкретних виробничих ситуаціях. Практика показує необхідність застосування таких форм, прийомів, методів та засобів навчання, які можуть зробити навчальний процес інтенсивнішим, активізувати пізнавальну діяльність студентів, підвищити результативність їхньої самостійної роботи.

Головними вимогами до випускника, крім професійних знань, вмінь та навичок, стають компетентність і мобільність. У зв'язку з цим акценти при викладанні навчальних дисциплін переносяться не тільки на формування знань, вмінь та навичок, з боку викладача, а й на сам процес пізнання, ефективність якого повністю залежить від пізнавальної активності самого студента. Успішність досягнення мети залежить не тільки від змісту освіти,

але і від того, як засвоюється навчальний матеріал: індивідуально або колективно, в авторитарних чи гуманістичних умовах, опираючись на увагу, сприйняття, пам'ять або на весь особистісний потенціал людини, за допомогою репродуктивних або активних методів навчання.

Значну роль у формуванні особистості у навчально-виховному процесі відіграють методи активного навчання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У психолого-педагогічній літературі методам активного навчання присвячено чимало досліджень і публікацій. Психологічні основи для розробки цілісної концепції розвиваючого навчання були закладені ще в 30-х роках минулого століття в роботах Л.С. Виготського, В.В. Давидова, А.Н. Леонтьєва та ін. [3, 4, 8]. Проте систематичні основи активних методів навчання стали широко розроблятися в другій половині 60-х та на початку 70-х років в дослідженнях психологів та педагогів з проблемного навчання.

Значний внесок у розвиток активних методів навчання внесли І.Я. Лернер, А.М. Матюшкін, М.І. Махмутов та ін. [9, 12, 13]. Велику роль у становленні та розвитку активних методів навчання відіграють роботи А.А. Вербицького, В.І. Лозової, В.Ф. Комарова, А.М. Смолкіна та ін. [2, 10, 6, 16].

Дослідження ефективності активних методів проводилися, перш за все, на матеріалі шкільного навчання, що ускладнило впровадження активних методів навчання в системі вищої освіти, оскільки була потрібна певна адаптація теорії активних методів до дидактичного процесу у вищому навчальному закладі.

Формулювання цілей статті. Розвиток й упровадження активних методів навчання обумовлене тим, що перед викладачами були поставлені завдання не тільки засвоєння студентами знань і формування професійних умінь і навичок, але і розвиток творчих та комунікативних здібностей особистості, формування особистісного підходу до проблеми. Саме в процесі такого навчання розвиваються самооцінка, самоповага, толерантність, самостійність, відповідальність, прийняття точки зору інших, вміння дискутувати та відстоювати свої переконання.

Розробка і впровадження активних методів навчання представлена в різних галузях наукових знань і досліджена багатьма педагогами і психологами. Але їх застосування в вищому навчальному закладі, зокрема агротехнологічному, вивчено недостатньо. Це й обумовило написання даної статті.

Виклад основного матеріалу досліджень.

З метою визначення поняття «активні методи навчання» нами

розглянуто основні поняття тлумачення зазначеного в педагогіці.

Що стосується поняття «метод», то існує понад двохсот його визначень, проте для навчально-виховного процесу, на наш погляд, найбільш підходить таке визначення: метод – це поєднання засобів та форм навчання, спрямованих на досягнення певної мети навчання. Таким чином, метод містить спосіб та характер організації пізнавальної діяльності студентів [15, с. 187].

Розглядаючи активність студентівми погоджуємось, що це інтенсивна діяльність і практична підготовка в процесі навчання і формування знань та навичок, вміння їх застосовувати у конкретних ситуаціях. Активність у навчанні є умовою свідомого засвоєння знань, умінь та навичок [14, с. 173...178].

Щодо пізнавальної активності, то це – прагнення самостійно мислити, знаходити свій підхід до вирішення завдання (проблеми), бажання самостійно одержувати знання, формувати критичний підхід до думки інших та незалежність власних думок.

Отже, безпосереднє залучення студентів в активну навчально-пізнавальну діяльність в ході навчального процесу пов'язане, перш за все, із застосуванням прийомів і методів, що отримали узагальнену назву методи активного навчання.

А.М. Смолкін активним методам навчання дає таке визначення: це способи активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів, які спонукають їх до активної розумової і практичної діяльності в процесі оволодіння матеріалом, коли активний не лише викладач, але й студенти [16, с. 30].

Методи активного навчання передбачають використання такої системи методів, яка спрямована, головним чином, не на викладання готових знань і їх відтворення, а на самостійне оволодіння студентами знань в процесі активної пізнавальної діяльності.

Таким чином, спираючись на вищезазначене, можемо зробити висновок, що активні методи навчання – це навчання діяльністю. Так, наприклад, Л.С. Виготський зазначає, що навчання спричиняє за собою розвиток, оскільки особистість розвивається в процесі діяльності. Саме в активній діяльності, що керується викладачем, студенти опановують необхідними знаннями, вміннями та навичками для їх професійної діяльності; у них розвиваються творчі здібності тощо. В основі активних методів лежить діалогічне спілкування як між викладачем і студентами, так і між самими студентами. У процесі діалогу розвиваються комунікативні

здібності, уміння вирішувати проблеми колективно, та, що найголовніше, розвивається мова студентів.

Активні методи навчання при умілому застосуванні дозволяють вирішити такі навчально-організаційні завдання:

- підпорядкування процесу навчання діям викладача;
- забезпечення активної участі в навчальній роботі як підготовлених студентів, так і непідготовлених;
- встановлення, безпосереднього, контролю за процесом засвоєння навчального матеріалу.

Як показує практика, використання активних методів навчання в системі вищої освіти є необхідною умовою для підготовки висококваліфікованих фахівців і, як правило, призводить до позитивних результатів: вони дозволяють формувати знання, уміння та навички студентів шляхом залучення їх в активну навчально-пізнавальну діяльність; навчальна інформація переходить в особисте знання студента.

Суттєвий внесок в класифікацію активних методів навчання внесли М.М. Бірнштейн, А.А. Вербицький, В.М. Єфімов, А.Л. Лівшиць, В.І. Маршев та ін. [1, 2, 5, 11].

Проаналізувавши психолого-педагогічні джерела, ми дійшли висновку, що до класифікації активних методів навчання існують різні підходи. В.Н. Кругликов наголошує, що за відмінні ознаки використовують:

- характер навчально-пізнавальної та ігрової діяльності;
- ступінь активізації студентів;
- спосіб організації ігрової взаємодії;
- місце проведення занять, їх цільове призначення;
- імітаційна модель, що використовується і багато інших [7].

Найчастіше використовують класифікацію А.М. Смолкіна, а саме за характером навчально-пізнавальної та ігрової діяльності. Відповідно даної класифікації методи активного навчання підрозділяють на:

1. Імітаційні методи, які базуються на імітації професійної діяльності. Вони с свою чергу поділяються на:

а) ігрові методи:

– ігрові процедури і прийоми – засоби реалізації окремих, одиничних принципів, в першу чергу, різні форми активізації лекцій і інших традиційних форм навчання, ігрові педагогічні прийоми, окремі засоби активізації. Наприклад, ті, що реалізують принцип проблемної лекції з використанням методу аналізу конкретних ситуацій у вигляді ілюстрації, здійснюваної викладачем, лекція із запланованими помилками, лекція удвох,

проблемна лекція, творче завдання, лекція прес-конференція, лекція-дискусія, лекція-бесіда (принцип діалогового спілкування) тощо;

– ігрові ситуації, прикладом яких можна вважати дискусійні заняття, що проводяться вигляді незапланованих виступів, коли заздалегідь невідомо хто і в якому статусі (доповідача, критика, провокатора) братиме участь в обговоренні. Також ігрові ситуації використовують для ролевих ігор, спрощених управлінських тренінгів тощо;

– дидактична або навчальна гра – в основі якої використовується ігрова ситуація, але діяльність учасників формалізована, тобто є правила, жорстка система оцінювання, передбачений порядок дій, регламент тощо;

– ділові ігри – методи, що реалізують всю сукупність елементів, а, отже, і весь комплекс принципів активізації, характерних для методів активного навчання;

б) неігрові методи – аналіз виробничих ситуацій, аналіз конфліктів, аналіз проблемних ситуацій, аукціон ідей, імітаційні вправи, диспути, мозкова атака, опорні сигнали, взаємоопитування, аналіз конкретних ситуацій, розбір ділової пошти керівника, дії по інструкції тощо.

2. Неімітаційні методи – стажування на робочому місці, програмоване навчання, проблемна лекція, випускна робота. За призначенням виділяють неімітаційні методи за:

– мотивацією пізнавальної діяльності;
– повідомленням навчальної інформації;
– формуванням і вдосконаленням професійних умінь і навичок;
– освоєнням передового досвіду, контроль результатів навчання [16, с. 32...38].

За типом діяльності учасників при пошуку вирішення завдань виділяють методи, побудовані на:

– ранжируванні за різними ознаками предметів або дій;
– оптимізації процесів і структур;
– проектуванні й конструюванні об'єктів;
– виборі тактики дій в управлінні;
– спілкуванні й конфліктних ситуаціях;
– вирішенні інженерно-конструкторських, дослідницьких, управлінських або соціально-психологічних задач та завдань;
– демонстрації та тренінгу навичок уваги, вигадки, оригінальності, швидкості мислення та інші.

За кількістю учасників виділяють:

– індивідуальні методи; групові методи; колективні методи; методи,

що передбачають роботу учасників в діадах і тріадах.

За місцем проведення розрізняють методи:

– аудиторні; позааудиторні; виїзні; екскурсійні.

За принципом використання обчислювальної техніки методи поділяються на:

– ручні (без використання техніки); комп'ютерні – ігри на ПЕОМ; ігри з комп'ютерним забезпеченням [7, с. 34–35].

Методи активного навчання можуть використовуватися на різних етапах навчального процесу:

Перший етап – первинне оволодіння знаннями. Це можуть бути проблемна лекція, евристична бесіда, навчальна дискусія тощо.

Другий етап – контроль знань, умінь та навичок (закріплення), можуть бути використані такі методи як колективна розумова діяльність, тестування тощо.

Третій етап – формування професійних умінь та навичок на основі знань і розвиток творчих здібностей, можливо використання модельованого навчання, ігрових і неігрових методів [16, с. 41...43].

Застосування тих або інших методів не є самоціллю. Тому для викладача будь-яка класифікація має практичний сенс в тій мірі, в якій допомагає йому здійснювати цілеспрямований вибір відповідного методу навчання або їх поєднання для вирішення конкретних дидактичних завдань. Тому дана класифікація пропонує розглядати активні методи навчання за їх призначенням у навчальному процесі.

Висновок. Отже, аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що активні методи навчання, перш за все, направлені на перебудову і вдосконалення навчально-виховного процесу та підготовку фахівців до професійної діяльності. Вони створюють необхідні умови: для формування і закріплення професійних знань, умінь та навичок; для розвитку вмінь самостійного мислення, орієнтуватися у новій ситуації; знаходити підходи до вирішення проблеми; встановлення ділових контактів із аудиторією, що визначає професійні якості майбутнього фахівця. Їх використання впливає на підготовку студентів до майбутньої професійної діяльності.

Застосування викладачами активних методів у навчальному процесі вищого навчального закладу сприятиме подоланню стереотипів, виробленню нових підходів до професійної ситуації, розвитку творчого мислення студентів.

Запровадження активних методів у навчальний процес надасть можливості: підвищити емоційний відгук студентів на процес пізнання,

посилити мотивацію навчальної діяльності, інтерес до оволодіння новими знаннями, вміннями та практичному їх використанню; сприятимуть розвитку творчих здібностей студентів, усного мовлення; формувати вміння формулювати, обґрунтовувати й висловлювати власну точку зору, активують мислення тощо.

Бібліографічний список.

1. Бельчиков Я.М. Деловые игры / Я.М. Бельчиков, М.М. Бирштейн.– Рига: Авотс, 1989. – 304 с.
2. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: Контекстный анализ / А.А. Вербицкий. – М., 1993. – 215 с.
3. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский – М.: Педагогика, 1991. – 480 с.
4. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения / В.В. Давыдов – М.: Интор, 1996. – С.517.
5. Ефимов В.Н. Имитационная игра для системного анализа управления экономикой / В.Н. Ефимов. – М.: Наука, 1988. – 256 с.
6. Комаров В.Ф. Управленческие имитационные игры и АСУ / В.Ф. Комаров. – Новосибирск: Наука, 1979. – 234 с.
7. Кругликов В.Н. Активное обучение в техническом вузе (теоретико-методологический аспект) / В.Н. Кругликов. – СПб., 2000. – 424 с.
8. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев – М.: Политиздат, 1975. – 437 с.
9. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я. Лернер. – М.: Просвещение, 1981. – 165 с.
10. Лозова В.І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів / В.І. Лозова. – Харків: “РЦНІТ”, ХДПУ, 2000. – 175 с.
11. Маршев В.И. Методы активного обучения управлению / В.И. Маршев, Е.Н. Лукаш. – М.: МГУ, 1991. – 349 с.
12. Матюшкин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении / А.М. Матюшкин. – М.: Педагогика, 1972. – 208 с.
13. Махмутов М.И. Проблемное обучение: основные вопросы теории / М.И. Махмутов – М.: Педагогика, 1975. – 367 с.
14. Психология и педагогика / Под ред. К.А. Абульхамовой, Н.В. Васиной. – М.: Совершенство, 1998. – 537 с.
15. Сластин В.А. Педагогика: Инновационная деятельность / В.А. Сластин, Л.С. Подымова – М.: Магистр, 1997. – 224 с.
16. Смолкин А.М. Методы активного обучения / А.М. Смолкин – М.:

Высшая школа, 1991. – 176 с.

Boltianskyi B.V., Boltianska L.O. The use of active teaching methods in higher education

Summary. In connection with reformation of higher education of preparation specialists for all industries requires the native change of strategies and teaching tacticians in higher educational establishment. Accents at teaching of educational disciplines are carried on the use of active methods teaching which activate independence of looks of students, involve them in work with the large volumes of information, create the atmosphere of understanding, do students the real subjects of teaching.

Keywords: active methods of teaching, classification of active methods of teaching, application of active methods of teaching in practice.

УДК 378.147

Болтянський О.В., к.т.н., доцент

Болтянська Н.І., к.т.н., доцент

Таврійський державний агротехнологічний університет

**ІНСТРУМЕНТИ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ**

Анотація. Визначено мету активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. Обґрунтовано необхідність впровадження у навчальний процес прогресивних технологій, форм і методів активного навчання для підвищення рівня професійної підготовки майбутніх інженерів.

Ключові слова: активізація, навчально-пізнавальна діяльність, форми навчання, методи навчання, засоби навчання.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку науки і техніки, швидкої зміни технологій, росту інноваційних процесів у сфері виробництва виникає необхідність поліпшення підготовки майбутніх інженерів за рахунок постійного відновлення знань, способів діяльності і творчих здібностей.

Орієнтація навчального процесу винятково на нагромадження знань і